

अर्थ

“अर्थ एव प्रधानः” इति कौटिल्यः अर्थमूलौ धर्मकामाविति।

—कौटिलीय अर्थशास्त्र

वर्ष ३३

पुणे, बुधवार १ मार्च, १९६७

अंक ५

विविध माहिती

कोळशाच्या खाजगी खाणींना मदत—राष्ट्रीय कोळसा मंडळाला देण्यात यावयाच्या मदतीत भारत सरकारने ५० टक्के वाढ करण्याचे ठरविले आहे. १९६६-६७ सालात मूळ ७ कोटी रुपये मदतीदाखल देण्यात येणार होते. आता १०.५० कोटी रुपये देण्यात येतील. खाजगी मालकीच्या कोळशाच्या खाणींना यावयाच्या मदतीत वाढ करण्यासाठी जादा मदत वापरण्यात येईल.

शिवणयंत्राची निर्यात—भारत व युगोस्लाव्हिया ह्यांच्यांत नव्याने करण्यात आलेल्या कराराप्रमाणे २० हजार शिवणयंत्रांची युगोस्लाव्हियाला निर्यात करण्यात येणार आहे. यंत्रांना आतापर्यंत आलेली ही सर्वात मोठी मागणी आहे. त्यांची किंमत सुमारे २२ लाख रुपये होईल. युगोस्लाव्हियाने ह्यापूर्वी १० हजार शिवणयंत्रे घेतलेली आहेत.

शेतीच्या अवजारांसाठी मागणी—आफ्रिकेमधील घानाच्या सरकारने भारताकडे २७ हजार पौंड किमतीच्या शेतीच्या अवजारांची मागणी केली आहे. घाना ह्या देशात एक आंतर-राष्ट्रीय व्यापारी प्रदर्शन भरविण्यात आले होते. त्या प्रदर्शनात भारताचेही एक दालन होते. दालनात ठेवलेल्या हिंदी शेती अवजारांचा चांगला परिणाम झाला. मागणी केलेल्या अवजारांत शेंगा फोडण्याची यंत्रे, बैलांचे नांगर, भात सडण्याची यंत्रे इत्यादींचा समावेश आहे.

युगोस्लाव्हियाकडून बोटी मिळणार—१९६९ पर्यंत युगोस्लाव्हिया भारताला दोन मोठ्या मालवाहू बोटी पुरविणार आहे. त्यांचे वजन प्रत्येकी ४३ हजार टनांचे असेल. बोटींची किंमत रुपयाच्या चलनात यावयाची आहे. त्याशिवाय भारताच्या जहाज वाहतूक मंडळाला दोन मोठी तेलवाहू जहाजे पुरविण्याविषयी युगोस्लाव्हियाशी वाटाघाटी चालू आहेत. प्रत्येक बोट ८० हजार टन तेल वाहून नेण्याइतकी मोठी असेल.

निसर्गोपचारासंबंधी परिसंवाद—वध्याजवळील पवनार आश्रमात निसर्गोपचाराविषयी तीन दिवसांचा परिसंवाद भरविण्यात आला होता. परिसंवादांत २० निसर्गोपचारतज्ज्ञांनी भाग घेतला होता. निसर्गोपचार पद्धती लोकप्रिय करण्यासाठी प्रयत्न करण्यात यावेत आणि फिरती निसर्गोपचार केंद्रे चालू करण्यात यावीत असे परिसंवादाच्या अखेर ठरविण्यात आले.

ट्युनिशिया भारताचा चहा घेणार—ट्युनिशिया आणि भारत ह्यांच्या दरम्यानचा व्यापार वाढविण्यासाठी उभयता देशात वाटाघाटी चालू आहेत. ट्युनिशिया भारताकडून अधिक प्रमाणात चहा घेईल अशी अपेक्षा आहे. परंतु, भारत ट्युनिशियाकडून किती माल घेतो ह्यावर चहाच्या खरेदीचे प्रमाण अवलंबून आहे.

पाकिस्तानला रशियाची मदत—पश्चिम व पूर्व पाकिस्तानात १५ नवीन नभोवाणी केंद्रे स्थापन करण्यासाठी रशिया पाकिस्तानला आर्थिक मदत करणार आहे. ह्या योजनेच्या खर्चाची अजून निश्चिती झालेली नाही. पूर्व पाकिस्तानात एक व पश्चिम पाकिस्तानात एक अशी दोन १,००० किलोवॅट शक्तीची केंद्रे वरील योजनेत समाविष्ट आहेत.

आधुनिक भातगिरण्या—चौथ्या पंचवार्षिक योजनेच्या अखेरीपर्यंत सार्वजनिक मालकीच्या विभागांत २ हजार आधुनिक भातगिरण्या उभारण्याचे मध्यवर्ती सरकारने ठरविले आहे. ह्या गिरण्या दरसाल २ कोटी टन भात भरवू शकतील. गिरण्यांच्या सुधारलेल्या यंत्रसामग्रीमुळे तांदळाचा उतारा वाढेल. १९७०-७१ मध्ये त्या चालू होतील.

एअर इंडियाचे नवे विमान—एअर इंडिया इंटरनेशनलने ७०७ बोइंग जेट जातीचे नवे विमान मागविले होते. ते नुकतेच मुंबईला आले आहे. विमानाची बांधणी अशी आहे की त्यातून वाटल्यास फक्त उतारू नेता येतात अगर मालही नेता येतो; किंवा वाटल्यास उतारू व माल ह्यांचीही वाहतूक एकाच वेळी करता येते. विमान ९० हजार पौंड वजन पेलू शकते.

आंध्र प्रदेशाकडून तांदुळाचा पुरवठा—गोवा, पश्चिम बंगाल, महाराष्ट्र, केरळ, मद्रास आणि म्हैसूर ह्या राज्यांना आंध्र-प्रदेशाकडून तांदुळाचा पुरवठा करण्यात येत आहे. चालू महिन्याच्या ४ तारखेपर्यंत आंध्रने केरळला १ लाख टन तांदूळ पाठविला आहे. त्याशिवाय मद्रासला ६,५०० टन, म्हैसूरला ८,००० टन, गोव्याला १८०० टन, पश्चिम बंगालला ४,१०० टन आणि महाराष्ट्राला ३,००० टन तांदूळ पुरविण्यात आला आहे.

आंतरराष्ट्रीय व्यापारी प्रदर्शन— लिपशिग येथे पुढील महिन्यात भरणाऱ्या आंतरराष्ट्रीय व्यापारी प्रदर्शनात भारतामधील कारखानदार मोठ्या प्रमाणावर भाग घेणार आहेत. ३०० हिंदी कंपनी आपआपला माल ह्या प्रदर्शनात मांडणार आहेत. जगातील १० हजार प्रसिद्ध कंपनी प्रदर्शनात सामील होणार आहेत.

तेजाबाचा पहिला कारखाना—भारतामधील पहिला तेजात्र तयार करण्याचा कारखाना उभारण्याचे काम सिंदी येथे सुरू करण्यात आले आहे. कारखान्यासाठी लागणारा कच्चा माल देशातूनच उपलब्ध करून देण्यात येणार आहे. त्याच्या उभारणीसाठी ४ कोटी रुपये खर्च येईल. रोज ४०० टन तेजाबाचे उत्पादन त्यात होऊ शकेल. १९६८ च्या मध्यास उत्पादनास प्रारंभ होईल.

अपघाताचे कारण अज्ञातच— गेल्या जानेवारीत एअर इंडिया कंपनीचे बोइंग ७०७ विमान आल्प्स पर्वताच्या मोंट्रॉल शिखरावर आदळून ११७ लोक प्राणाला मुकले होते. अपघाताचे कारण शावण्यासाठी नेमलेल्या भंडळाला त्या बाबतीत अपयश आले आहे. शिखराजवळ आल्यावर विमानाच्या उड्डाणाची उंची कमी झाली इतकंच निश्चित करता आले. ह्या अपघातात भारताचे थोर अर्थशास्त्रज्ञ डॉ. भाभा स्वर्गवासी झाले.

चीनमधील घडामोडीने सीलोन अस्वस्थ—सीलोनमधील तांदूळवाटपाचे सध्याचे प्रमाण कायम राखण्यासाठी सीलोनचे सरकार चीनकडून मिळावयाच्या २० हजार टन तांदूळावर अवलंबून आहे. परंतु चीनमधील यादवीच्या परिस्थितीने हा तांदूळ मिळेल की नाही, ह्याविषयी आता शंका उत्पन्न झाली आहे. यादवीमुळे चीनमधील अर्थव्यवस्था विस्कळित झाल्याच्या वार्ता येत आहेत.

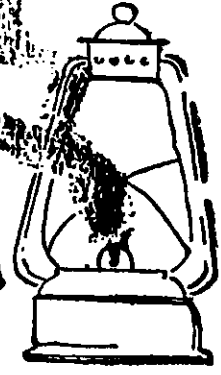
दिल्लीजवळ नवे विद्युत्केंद्र—उत्तर विभागातील विद्युत्-पुरवठ्याची टंचाई लक्षात घेऊन दिल्लीजवळ एक नवीन औष्णिक विद्युत्केंद्र उभारण्यात येत आहे. केन्द्रात ३०० मेगॅवॅट वीज निर्माण करण्यात येईल. त्याच्या उभारणीसाठी ४० कोटी रुपये खर्च लागणार आहे. केन्द्रासाठी लागणारे टर्बाजनरेटर्स हरद्वार येथील भागी विद्युत्सामग्रीचे कारखाने तयार करण्यात येत आहेत.

समाजशिक्षणमालेचे प्रकाशन

आपली चलनी नोट

लेखक : श्री. श्री. वा. काळे, संपादक, 'अर्थ'
किंमत ५० पैसे. २०-२-६७ रोजी प्रसिद्ध झाले.

धूर म्हणजेच
संकटाला
आमंत्रण...

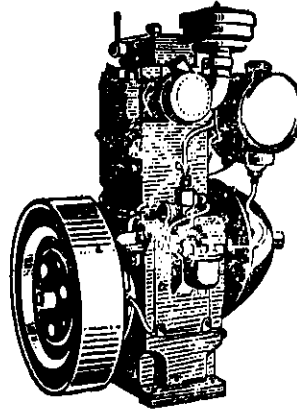

परंतु
किलोस्कर डिझेल इंजिन
वापरण्याने धूरही होत नाही व
संकटेही उपस्थित होत नाहीत...

गुण्या, प्रत्येक रीत रीतक्यांमध्ये
एकदली किलोस्कर डिझेल
इंजिनचा मालक असतो.

शेतकरी व सामाजिकदर याना भरपूर
पैसा मिळविण्यास मदत करणारी,
असा लौकिक या अति उत्कृष्ट असा
किलोस्कर डिझेल इंजिनांच्या कार्य-
क्षमतेमुळे संपादन केला आहे.

चिन्नासाठी व अजोड कार्यक्षमतेने
आपल्या उत्पादनांत अधिक भर
पावेल. शिवाय ती ठिकठिकाणी
सहजरित्या हलविता येतात, इतकंच
मध्दे तर त्यांतील यांत्रिक सुटे भाग
बदलण्यास आपल्याला कुणावरही
अवलंबून राहाण्याची गरज पडत
नाहीं. विक्रीनंतरची सेवा व सुटे भाग
मिळवण्याची इनी रीती वाटे. ही
भिराळीच.

किलोस्कर

डिझेल इंजिन्स

३ ते १५ हॉर्स पॉवर

किलोस्कर ऑइल इंजिन्स लिमिटेड.

एफ.के.ए.ए.सी. रोड, मुंबई-३ (भारत)

अर्थ

बुधवार, १ मार्च, १९६७

संस्थापक :
प्रा. वामन गोविंद काळे

संपादक :
धीपाद वामन काळे

सार्वत्रिक निवडणुकीचे अर्थपूर्ण निकाल

सार्वत्रिक निवडणुकीचे निकाल अर्थपूर्ण आहेत. मतदार आतां जागृत होऊ लागले असून त्यांनी आपल्या मतदानाने आपला असंतोष व्यक्त केला आहे. तथापि, त्यांना नेमके काय हवे आहे, ह्याबद्दल मात्र एकवाक्यता नाही. काही राज्यांतून कम्युनिस्टांना निर्विवाद सत्ता प्राप्त होणार आहे आणि त्या राज्यांचे धोरण केंद्र सरकारच्या धोरणाशी मिळते असण्याचा संभव नाही. त्यांचे सवतेसुभे निर्माण होण्याचा धोका दिसत आहे. केंद्र सरकारचा त्यांच्यावर परिणाम होण्याऐवजी त्यांच्या धोरणाचा व कारभाराचा परिणाम केंद्रावर व इतर राज्यांवर होण्याची शक्यता आहे. लाचलुचपत, भ्रष्टाकार, हे प्रश्न तेथे कसे सोडविले जातील, ह्याकडे संबंध देशाचे लक्ष वेधून राहिल. परदेशांवरील आर्थिक अवलंबनाचा काळ आता संपत आला आहे. त्यामुळे देशातील उत्पादक घटकांनाच ह्यापुढे प्राधान्य मिळत जायला हवे. मतदानाने असंतोष व्यक्त करणे वेगळे आणि नव्या, कडक उपाययोजनेचा अनुभव घेणे वेगळे. कारण, ऐदी व कामचुकार लोक—मग ते मालक, जमीनदार, कर्मचारी, कामगार, कोणीहि असोत—खड्यासारखे वेचून काढले जाणे अपरिहार्यच होईल. असे करू शकणारे सरकारच आर्थिक अभ्युदय घडवून आणू शकेल. एकाच देशातील दोन वेगवेगळ्या प्रणालींची सरकारे ह्या बाबतीत काय करतील, त्याची तुलना होत राहिल. लोकशाहीची ही मोठीच कसोटीची वेळ आहे. देशापुढील आर्थिक प्रश्न केवळ मतदानाने सुटू शकणार नाहीत; त्यासाठी प्रत्येकाला कष्टांची शिकस्त करावी लागेल आणि त्या शिकस्तीचे चीज होईल असा त्याला विश्वास वाटायला हवा. हे वातावरण निर्माण करण्यात केंद्र सरकार यशस्वी होवो !

बड्या राष्ट्रांच्या शस्त्रास्त्रे पुरविण्याचा धंदा

आशिया, आफ्रिकेसारख्या मागासलेल्या भूभागातील देशांत उद्योगधंदे ह्या शब्दप्रयोगाला विशिष्ट अर्थ प्राप्त झालेला आहे. युरोप आणि अमेरिका ह्यांसारख्या पुढारलेल्या देशांतील भरभराट उद्योगधंद्यांमुळे झालेली असल्याने तसेच उद्योगधंदे काढून आर्थिक उन्नति साधण्याचे प्रयत्न अनेक मागासलेले देश करित आहेत. पण पुढारलेल्या देशांतील एका महत्त्वाच्या उद्योगधंद्याकडे मागासलेल्या देशांतील लोकांचे व सरकारांचेही फारसे लक्ष जात नाही. हा धंदा म्हणजे

शस्त्रास्त्रांच्या निर्मितीचा व त्यांच्या विक्रीचा. दुसऱ्या महायुद्धानंतर जगात अनेक नवीन स्वतंत्र देश उदयाला आले आणि त्यांना स्वसंरक्षणासाठी किंवा प्रसंगी आक्रमणासाठीही शस्त्रास्त्रांची गरज भासू लागली. अर्थात ती तयार करण्याचे तंत्रज्ञान त्यांच्यापाशी नव्हते. बड्या उद्योगप्रधान राष्ट्रांनी ही गरज तत्परतेने भागविण्यास प्रारंभ केला. लंडनमधील इन्स्टिट्यूट ऑफ स्ट्रॅटेजिक स्टडीज ह्या संघटनेने शस्त्रास्त्रांच्या खरेदी-विक्रीसंबंधी प्रसिद्ध केलेली माहिती चिंतनीय म्हणावी लागेल. ही बडी राष्ट्रे मागासलेल्या अविकसित देशांना दरसाल १०० कोटी डॉलर्स अथवा ७५० कोटी रुपये किमतीची शस्त्रास्त्रे विकतात. त्यांच्या दृष्टीने शस्त्रास्त्रांचा धंदा हा इतर धंद्यासारखाच एक धंदा आहे. औद्योगिकदृष्ट्या आघाडीवर असलेल्या बड्या देशांनी १९४५ पासून अविकसित देशांना ४,५०० जेटवर चालणारी लढाऊ विमाने, ५ हजार रणगाडे, २२४ युद्धनौका आणि अनेक प्रकारची प्रेरित क्षेपणास्त्रे विकत अगर देणगीदाखल पुरविलेली आहेत. शस्त्रास्त्रे पुरविणाऱ्या देशांत ब्रिटन, फ्रान्स, अमेरिका आणि रशिया हे प्रमुख आहेत.

जॉइंट स्टॉक कंपन्यांविषयी आकडेवार माहिती

(१९५०-५१ ते १९६२-६३)

रिझर्व्ह बँकेने सुमारे १० वर्षांपूर्वी आपल्या मासिक बुलेटिनमध्ये जॉइंट स्टॉक कंपन्यांसंबंधी आकडेवार माहिती देण्यास प्रारंभ केला. प्रारंभी, प्रत्येकी किमान ५ लक्ष रु. वसूल भांडवल असलेल्या बिन-सरकारी कंपन्यांची माहिती देण्यात येऊ लागली. हळूहळू व्याप्ती वाढवीत नेऊन मध्यम आणि मोठ्या आकाराच्या प्रायव्हेट लिमिटेड कंपन्या, लहान पब्लिक लिमिटेड कंपन्या, विदेशी कंपन्यांच्या शाखा, परदेशी नियंत्रणाखालील भारतीय कंपन्या, इनव्हेस्टमेंट कंपन्या, इत्यादीची माहितीही दिली जाऊ लागली. ही वेळोवेळ प्रसिद्ध केलेली आकडेवार माहिती आता एकत्रित करून पुस्तकरूपाने रिझर्व्ह बँकेने प्रसिद्ध केली आहे. सुरुवातीला, नंतर दिलेल्या ९१ तक्त्यांचे आकलन होण्यास आवश्यक असे एक खुलाशाचे प्रकरण दिलेले आहे. कापडी बांधणीच्या ह्या डबल डेमी आकाराच्या पुस्तकात २०५ पृष्ठे असून त्याची किंमत १५ रु. (टपाल हशील वेगळे) ठेवण्यात आली आहे, आणि ते ॲडमिनिस्ट्रेटिव्ह ऑफिसर, इकॉनॉमिक डिपार्टमेंट, रिझर्व्ह बँक ऑफ इंडिया मुंबई १ ह्यांचेकडे मिळू शकेल.

कराड अर्बन को. बँकेचा सुवर्णमहोत्सव

दि कराड अर्बन को. बँक लि. चा सुवर्ण महोत्सव रविवार, दि. १९ फेब्रुवारी, १९६७ रोजी भारताचे गृहमंत्री श्री. यशवंतरावजी चव्हाण ह्यांचे अध्यक्षतेखाली मोठ्या थाटात साजरा झाला. कराड औद्योगिक प्रदर्शन, स्मृति ग्रंथ, श्री. वा. पुं. वदें ह्यांच्या अध्यक्षतेखालील "लोकशाही समाजवादातील नागरी सहकारी बँकांचे स्थान" ह्या विषयावरील परिसंवाद, नागरी बँकांच्या प्रतिनिधींची अनौपचारिक चर्चा, इत्यादि सहकारी बँकिंगविषयक उपक्रमांस श्री. देवठणकर ह्यांचे सनईवादन, पं. भीमसेन जोशी ह्यांचे सुश्राव्य गायन, ललितकलादर्शके संगीत नाटक, इत्यादि करमणुकीच्या कार्यक्रमांची जोड देण्यात आली होती. बँकेचे चेअरमन, श्री. वि. कृ. तांबवेकर, ह्यांनी आपल्या स्वागतपर भाषणांत बँकेच्या कार्याचा आढावा घेतला :—

चेअरमन, श्री. तांबवेकर, ह्यांचे भाषण

बँकेच्या प्रगतीचा त्रोटक अहवाल आपणापुढे सादर करण्यापूर्वी मी आत्मविश्वासाने आणि अभिमानाने सांगू इच्छितो की, आपल्या बँकेच्या कार्याची वाटचाल योग्य दिशेनेच होत आहे आणि म्हणून तर आज सुवर्ण-महोत्सव साजरा करण्याचे भाग्य आपणास लाभले आहे.

सहकार हा आजच्या युगाचा धर्म आहे हे जाणून २४ जानेवारी १९१७ रोजी आपल्या बँकेची स्थापना झाली. कराड शहराच्या विविध क्षेत्रांतील सोळा सन्माननीय सदस्यस्थानी बँकेची उभारणी केली, त्यापैकी वयोवृद्ध सहकार-महर्षी श्री. नानासाहेब देशपांडे, तात्यासाहेब भाटे, बापूसाहेब वाघमारे आणि वामनराव फडके ह्या थोर मंडळीचे आशीर्वाद आजही आपल्या पाठीशी उभे आहेत, हे आपले भाग्य आहे असे मी मानतो.

पांच रुपयांचा एक शेअर ठेवला होता. पहिल्या वर्षात बँकेस चाळीस सभासद मिळाले. वर्षाच्या शेवटी एक हजार अठ्ठाण्व रुपये भांडवल झाले. वार्षिक नफा अकरा रुपये, रिझर्व्ह फंड बारा रुपये आणि खर्च १० रुपये असा आमचा व्यवहाराचा छोटा संसार. नोकर नाही की चाकर नाही. सारा खटाटोप स्वावलंबनाचा आणि सहकार्यांचा. शेअरसाठी काय, ठेवीसाठी काय, की कर्ज घेण्याकरिता काय, आम्हाला प्रथमावस्थेत लोकांच्या पाठीशी लागावे लागे. पण त्या वेळच्या चालकांची चिकाटी मोठी दांडगी होती. सततोद्योगाने नि निःस्वार्थपणाने कष्ट करून त्यांनी बँकेस बाळसे आणले. आज पन्नास वर्षांनंतर बँकेच्या व्यवहाराचे मूल्यमापन केले तर क्षणभर अचंबा वाटतो आणि अभिमान तर खचितच वाटल्याशिवाय राहात नाही. चौदाशे सभासद, एक लक्ष साठ हजार भाग-भांडवल, दोन लक्ष छपन्न हजार गंगाजळी, तीन लक्ष दहा हजार इतर निधी, सहासष्ट लाखांच्या ठेवी, चाळीस लाखांची दिलेली कर्जे, एक कोटीच्या आसपास खेळते भांडवल, सत्तर हजारांचा वार्षिक खर्च, ऐशी हजार रुपये सालिना नफा, पाच लाखांच्या स्वतःच्या इमारती, नऊ टक्के भाग-नफा आणि बँकेस सतत मिळत

असेल 'अ' वर्ग ही बँकेच्या यशाची ठसठशीत गमकेच आहेत.

सहकारी बँक म्हणजे सेवाधर्माचे स्थान. नफ्याबरोबर नीतीला येथे प्राधान्य अधिक असते. सभासदांची प्रथम सोय साधावयाची; हितसंरक्षण करायचे आणि त्यांचे जीवन उन्नत करून सामाजिक आणि आर्थिक स्थान अधिक कसे उंचावेल यासाठी प्रयत्न तर करायचाच नि त्यासाठी साधने निर्माण करावयाची, ही नागरी बँकांची सरी कसोटी. आपल्या बँकेत ग्रंथालय, रुग्ण साहित्य संग्रह, स्वल्प संचय योजना, तिजोरी घर, कृष्णा कोयना इमारती, विद्यानगर शाखा, सभागृह, वगैरे सेवा केंद्रे आपण उघडली आहेत. बँकेचे भांडवल किती आणि व्यवहाराचा विस्तार किती या मोजमापापेक्षा लोकांची मनोगते बँकेत किती आहेत या गोष्टीला आपण अधिक महत्त्व देतो. आपल्या बँकेत सभासद आणि विविध प्रकारचे ठेवीदार या नात्याने दहा हजार लोकांचा पैसा आणि मने प्रेमाने गुंतली आहेत. म्हणजे कराडच्या वस्तीच्या एक तृतीयांश लोकांचे हितसंबंध आपणांशी निगडित आहेत. एवढा मोठा लोकसंग्रह फारच थोड्या बँकांच्या वाट्यास येत असेल आणि ते भाग्य आपणांस लाभले आहे.

जनतेचा विश्वास आपण संपादन केला आहे असे मी अभिमानाने सांगतो. अधिकाधिक ठेवी स्वीकारून सामाजिक कल्याण साधण्यासाठी आपल्यासारख्या बँकेला अनेक गोष्टी करता येण्यासारख्या आहेत. शेतीचे उत्पादन, छोट्या मोठ्या धंध्यांची उभारणी, मध्यम वर्गीयांसाठी घर बांधण्याची योजना वगैरेसाठी आर्थिक साहाय्य देण्यास आम्ही समर्थ नि उत्सुक आहोत. पण सरकारी कायद्याच्या अडसरामुळे आमच्या आशा-आकांक्षा मनातल्या मनात विरधळून जातात याबद्दल दुःख होते.

आपल्या या सुवर्णमहोत्सवाचे भाग्य मिळवून देण्याच्या कामी कै. अप्पासाहेब अळतेकर, कै. पांडुअण्णा शिराळकर, श्री. नानासाहेब देशपांडे, श्री. तात्यासाहेब भाटे, श्री. नानासाहेब बुधकर आणि श्री. बानुरावजी गोखले यांनी बहुमोल परिश्रम केले त्याबद्दल आम्ही त्यांचे ऋणी आहोत,

शहरांतील जमिनीच्या वाढत्या किंमती

दिल्ली येथे बांधकामाच्या धंद्याविषयीचा उत्पादकता हा परि-संवाद भरविण्यात आला होता. परिसंवादाचे उद्घाटन करताना नियोजन समितीचे सभासद प्रा. थॅकर म्हणाले की, इमारती बांधण्यास उपयुक्त असणाऱ्या शहरांतील जमिनीच्या किंमती भडकत चाललेल्या आहेत. त्यामुळे शहरातील घरट्यांचा प्रश्न सुटण्याच्या मार्गात फार मोठी अडचण निर्माण झाली आहे. जमिनीच्या किंमती वाढण्याचे एक कारण असे आहे की, जमिनीची खरेदी-विक्री इमारती बांधण्यासाठी करण्याऐवजी केवळ जादा नफा मिळविण्याच्या दृष्टीने करण्याची प्रवृत्ति अलीकडे वाढलेली आहे. त्यामुळे जमिनीच्या किंमती प्रमाणाबाहेर फुगत चालल्या आहेत. शहरांतील जमिनीच्या किंमतींना आळा घालण्यासाठी एखादी खास संघटना स्थापन करण्याचा विचार नियोजन समिती करित आहे. ४ व्या पंचवार्षिक कार्य-क्रमात राहण्याच्या जागा उपलब्ध करून देण्यासाठी मोठ्या प्रमाणावर प्रयत्न करण्यात येणार आहेत. ह्या कामासाठी खाजगी व सार्वजनिक क्षेत्रात मिळून सुमारे १८० कोटी रुपये खर्च करण्यात येतील असा अंदाज आहे. ह्यावरून बांधकामाच्या इंजिनियरिंगला किती मोठे कार्य करावयाचे आहे ते लक्षात येते. ह्या बाबतीत जरूर असणारे तंत्रज्ञान आणि कार्यक्षमता भारतात नाही असे नाही. परंतु त्यांची योग्य रीतीने सांगड घातली जात नाही. बांधकामाच्या बाबतीत अनेक क्षेत्रांतील उत्पादकतेचा उपयोग करून घ्यावा लागतो. निरनिराळ्या क्षेत्रांतील उत्पादकतेची नीट जुळणी करण्यात आली तर बांधकामाच्या विकासाचा वेग खूपच वाढविता येण्यासारखा आहे. बांधकामाच्या धंद्याची उभारणी शास्त्रशुद्ध पायावर करण्याची फार गरज आहे.

ट्यूब विहिरी आणि पंपासाठी अधिक रक्कम

भारत सरकारच्या पाणीपुरवठा खात्याने निरनिराळ्या राज्यांतील ट्यूब विहिरी आणि पाणी उपसण्याचे पंप चालू करण्यासाठी आणखी ११ कोटी रुपयांची रक्कम मंजूर केली आहे. ही रक्कम चालू आर्थिक वर्षासाठी वापरावयाची आहे. ह्या कार्यक्रमाप्रमाणे ३२ हजार पंप व ट्यूब विहिरी कार्यप्रवण करण्यात यावयाच्या आहेत. त्यातील ५ हजार आंध्र प्रदेशात, ४ हजार गुजरात राज्यात, मद्रास राज्यात १० हजार, मध्य-प्रदेशात ३ हजार, म्हैसूर राज्यात ४ हजार, पंजाबात ३ हजार, हरियानात २ हजार आणि राजस्थानात १ हजार आहेत. त्या-शिवाय पश्चिम बंगालमध्ये २०० खोल विहिरी खोदण्यात यावयाच्या आहेत. आंध्र प्रदेश, गुजरात, मद्रास, म्हैसूर आणि पश्चिम बंगाल ह्या राज्यांना प्रत्येकी १५० लाख रुपये जादा देण्यात येणार आहेत. मध्यप्रदेश, पंजाब व हरियाना राज्यांना प्रत्येकी १०० लाख रुपये मिळणार आहेत.

दर महिन्याला ३०० सतारींची निर्यात

कला आणि रुक्ष व्यवहार ह्यांचे गोत्र सहसा पटत नाही. अनेक क्षेत्रांतील कलावंतांना व्यवहार न जमल्यामुळे दारिद्र्याच्या हालअपेष्टा सहन कराव्या लागल्याची कितीतरी उदाहरणे दाखविता येतील. तथापि, कलावंतांची कला जनमनावर मोहिनी घालू शकली तर कलेचा संसार करतानाहि धनप्राप्ती कधीच होत नाही असे म्हणता येणार नाही. भारतामधील सुप्रसिद्ध सतारवादक श्री. रविशंकर ह्यांना ही किमया जमलेली दिसते. इंग्लंड-अमेरिकेसारख्या परदेशांत हिंदी संगीताला कौतुकाचे स्थान मिळवून देण्यात त्यांचे श्रम कारणीभूत झालेले आहेत. अलीकडेच ते पुन्हा अमेरिकेच्या व युरोपच्या दौऱ्यावर गेले आहेत. त्यांचा हा दौरा वर्षभराचा असून त्या मुदतीत ते हिंदी संगीताच्या मैफिली गाजवितील आणि पाश्चात्य शिष्यांना शिकविण्याचेही काम करतील. त्यांच्याबरोबर प्रसिद्ध तबलापटू श्री. अल्ला रखाही जात आहेत. न्यूयार्क, लॉस अँजेलिस, बोस्टन आणि मिशीगन ह्या अमेरिकन विद्यापीठात ते हिंदी संगीताचे घडे देणार आहेत. त्याचबरोबर लंडन व हॉलीवुडमध्ये तयार करण्यात येत असलेल्या काही चित्रपटांसाठी ते संगीत-रचना करणार आहेत. श्री. रविशंकर ह्यांच्या सतारवादनाने पाश्चात्यामधील संगीतज्ञ मुग्ध झालेले आहेत; आणि त्याचा परिणाम म्हणून भारताची सतार त्या देशांतून लोकप्रिय होत चालली आहे. परिणामी, सतारींना वाढती मागणी येत आहे. दरमहा सुमारे ३०० सतारी ब्रिटन व अमेरिकेला निर्यात करण्यात येत आहेत. गेले वर्षभर तरी ही निर्यात चालू आहे. चांगली सतार तयार करणे हे कसबी काम आहे. महाराष्ट्रात मिरज ह्या वाद्याच्या बनावटीसाठी प्रसिद्ध आहे. एका चांगल्या सतारीला परदेशात १ हजार रुपये किंमत येते. सतारीच्या पुंढ स्वरालापातून परदेशीय नाण्यांचा आवाज निर्माण करण्याचे श्रेय मात्र श्री. रविशंकर ह्यांनाच द्यावे लागेल.

मतदानात वापरण्यात येणारी पक्की शाई

सार्वत्रिक निवडणुकीत मतदारांच्या डाव्या हाताच्या अंगठ्या-शेजारील बोटाच्या मुळाशी पक्क्या शाईची खूण करण्यात येते. त्यामुळे एकदा मतदान केल्यावर पुन्हा मतदान करता येणे अशक्य होते. न पुसली जाणारी ही पक्की शाई म्हैसूर राज्यात तयार केलेली आहे. शास्त्रीय व औद्योगिक संशोधन मंडळाने दिलेल्या एका फॉर्म्युल्याप्रमाणे ती करण्यात येते. शाई तयार करण्याचे काम म्हैसूरमधील एक निमसरकारी कारखाना करतो. एका बाटलीतील शाईने ७५० मतदारांना चिन्हांकित करता येते. म्हैसूर राज्यातील मतदानासाठी अशा २० हजार कुप्या पुरविण्यात आल्या. १९६२ साली झालेल्या सार्वत्रिक निवडणुकांत निरनिराळ्या राज्यांना मिळून ३.७३ लाख कुप्या पुरविण्यात आल्या होत्या. १९५७ साली ३.१६ लाख आणि १९५२ साली ३.८९ लाख कुप्या पुरविण्यात आल्या होत्या.

तुटीचा अर्थभरणा समाजवादाशी विसंगत

मुंबई येथील फोरम ऑफ फ्री एंटरप्राइज ह्या संघटनेने सार्वत्रिक निवडणुकीशी संबंध असलेल्या आर्थिक प्रश्नांची चर्चा करण्यासाठी एक परिसंवाद भरविला होता. मतदारांना देशापुढील आर्थिक समस्यांची माहिती देण्याचा परिसंवादाचा हेतू होता. परिसंवादात बोलताना प्रा. सी. एन. वकील म्हणाले की भारत सरकारच्या अर्थमंत्र्यांनी तुटीचा अर्थभरणा न करण्याचे आश्वासन दिलेले असले, तरी चालू आर्थिक वर्ष संपण्याच्या आतच सरकारला ३०० कोटी रुपयांची तूट भरून काढावी लागेल. ती भरून काढण्यासाठी चलनवाढ करावीच लागणार. वास्तविक चलनवाढीचा उपाय हा समाजवादाच्या कल्पनेशी विरोधी असाच आहे. कारण, चलनवाढीमुळे आर्थिक विषमता उत्पन्न होण्यास मदत होते. उलट, समाजवादाचे ध्येय मात्र ही विषमता नाहीशी करण्याचे असते. चलनवाढीला वा त्यामुळे उत्पन्न होणाऱ्या परिस्थितीला सरकारच सर्वस्वी जबाबदार आहे. तरीसुद्धा सरकारची वृत्ती चलनवाढीचे खापर दुसऱ्यावर फोडण्याची असते. सरकार एकीकडे किमती रोखून धरण्याची भाषा करीत असते आणि दुसरीकडे चलनवृद्धीचे धोरण स्वीकारून किमती चढण्यास मदत करीत असते. सुपर बाजार अगर डिपार्टमेंट स्टोअर्स ह्या गोष्टी लोकांचे लक्ष वेधण्याच्या दृष्टीने ठीक असल्या, तरी किमती ठराविक पातळीवर स्थिर राखण्याच्या दृष्टीने त्यांचा उपयोग होत नाही. सरकारच्या आर्थिक धोरणाचा अर्थ समजणे कठीण आहे तोंडाने किमती स्थिर ठेवण्याची भाषा चालू असतानाच चलनवृद्धी, तुटीचा अर्थभरणा इत्यादी उपाय अवलंबण्यात येत आहेत. उदा. अलीकडेच सरकारी नौकरांचा महागाईभत्ता वाढवून देण्यात आला. निवडणुका तोंडावर आल्यानेच हा निर्णय घेण्यात आला असावा.

अमेरिकन पत्रपंडिताचे चीनवरील नवे पुस्तक

न्यूयॉर्क टाइम्स ह्या वृत्तपत्राचे उपकार्यकारी संपादक श्री. हॅरिसन सॅलिस्वरी ह्यांनी 'चीनची कक्षा' ह्या नावाचे पुस्तक प्रसिद्ध केले आहे. चीनमधील राजकर्त्या कम्युनिस्ट पक्षात सध्या चाललेल्या सत्तासंपादनाच्या झगड्यामुळे तेथील परिस्थिती गोंधळाची झालेली आहे. मि. सॅलिस्वरी ह्यांनी आपल्या पुस्तकात झगड्याला कारणीभूत असणाऱ्या आर्थिक परिस्थितीवर चांगला प्रकाश टाकला आहे. ते म्हणतात की चीनची लोकसंख्या दरसाल २ कोटींनी वाढत आहे. येत्या दहा वर्षांत चीनच्या सरकारवर प्रचंड वेगाने वाढणाऱ्या ह्या लोकसंख्येचे दडपण असणं होणार आहे. त्यामुळे चीनच्या राज्यकर्त्यांना अन्नासाठी शेजारील राष्ट्रांवर आक्रमण करण्याशिवाय मार्ग राहणार नाही. चीनच्या सरकारला वाढती लोकसंख्या आणि अन्नाची टंचाई

ह्या प्रश्नांना तोंड दिल्याशिवाय गत्यंतर नाही. चीनवर अणुयुद्धाचा प्रसंग ओढवला तर त्या देशातील ३० कोटी लोक मृत्युमुखी पडतील, पण उरलेले लोक युद्ध चालूच ठेवतील आणि त्यात अखेरीस विजयी होतील असा हिशोब मि. मावो-त्से-तुंग ह्यांनी केलेला आहे आणि तो चीनमधील लोकांनी मानलेला आहे. अशा परिस्थितीत चीनच्या जगाबद्दलच्या वृत्तीत एक प्रकारची आक्रमणाची वृत्ती दिसून येते ह्यात नवल नाही. चीनमुळे उत्पन्न होणाऱ्या धोक्यांना तोंड देण्यासाठी काही मार्ग आहे की नाही असा प्रश्न करून मि. सॅलिस्वरी पुढे म्हणतात की, चीनमधील अन्नाचा व लोकसंख्येचा प्रश्न सोडविणे हाच त्यावर एकमेव उपाय आहे. चीनमधील दुष्काळाचे संकट टाळण्यासाठी अन्न आणि तांत्रिक सहकार्य देणे अत्यंत आवश्यक आहे. नाहीतर अणुयुद्धाचा धोका अटळ आहे.

देशादेशांतील आर्थिक विषमतेचा गंभीर प्रश्न

मुंबई येथील भारतीय विद्याभवनामध्ये बोलताना संयुक्त राष्ट्रसंघटनेच्या सरचिटणिसांच्या सहागारांचे प्रमुख श्री. सी. व्ही. नरसिंहन् ह्यांनी महत्त्वाचे विचार व्यक्त केले आहेत. श्री. नरसिंहन् आपल्या भाषणात म्हणाले की, सध्या जगातील देशांची विभागणी सधन देश आणि दरिद्री देश अशी झालेली आहे. ह्या विभागणीमुळे जगातील देशांचे पुढे गंभीर परिस्थिती निर्माण झालेली आहे. देशादेशांमधील गरीबी श्रीमंतीचा प्रश्न हा अतिशय महत्त्वाचा झालेला आहे. त्यामानाने राजकीय तत्त्वज्ञानांचा झगडाही कमी महत्त्वाचा मानावा लागतो. कारण राजकीय पंथांचा आपआपसातील दुजाभाव व कडवटपणा ह्यांची धार अलीकडे कमी झालेली आहे. जगात आज प्रत्येकाला पुरण्यासारखे धन आहे. परंतु त्याची वाटणी नीट करण्यात येत नाही. अशी वाटणी करण्याची इच्छाच दिसून येत नाही. आर्थिक विकास साध्य करून घेण्यासाठी वास्तविक आंतरराष्ट्रीय सहकाराची आवश्यकता आहे. परंतु आजच्या जगात राष्ट्रीय हितसंबंधांना अधिक प्राधान्य देण्यात येते. सध्याची आंतरराष्ट्रीय परिस्थिती कठीण आहे. आज जगात चार प्रकारचे विरोध दिसून येतात. राजकीय विचारप्रणालीचा झगडा, बांशिक भिन्नतेवर आधारलेले तंटे, अविकसित देश आणि विकसित देश ह्यांमधील विरोध आणि वसाहतवाल्या देशांनी वसाहती मुक्त केल्यामुळे तेथे उत्पन्न झालेली पोकळी असे त्यांचे वर्गीकरण करता येईल. त्यापैकी वंशभेदावर आधारलेल्या धोरणाविरुद्ध ठराव मंजूर करण्यापेक्षा संयुक्त-राष्ट्र-संघटना आज फारसे काही करू शकत नाही. चीनमधील सध्याचा कलह आर्थिक धोरणातील मतभिन्नतेमुळे उत्पन्न झालेला आहे.

तांब्याच्या खाणींसाठी नवी सरकारी कंपनी

भारतामधील तांब्याच्या खाणींचा विकास करून त्या चालविण्यासाठी मध्यवर्ती सरकारने सार्वजनिक मालकीच्या विभागात एक नवीन कंपनी स्थापन करण्याचे ठरविले आहे. वास्तविक हे काम नॅशनल मिनरल डेव्हलपमेंट कॉर्पोरेशनच्या कक्षेतील आहे. परंतु, कॉर्पोरेशनला इतर खनिजांच्या विकासाकडेही लक्ष द्यावे लागते. त्यामुळे तांब्याच्या खाणींच्या विकासासाठी स्वतंत्र कंपनी काढण्याचे ठरविण्यात आले आहे. भारताला तांब्याची आयात परदेशांतून करावी लागते. औद्योगिक विकास साधण्यात तांबे ह्या धातूला मोठे महत्त्व आहे. पण भारतातील कच्च्या तांब्याचे साठे शोधून काढण्याचे काम अद्याप नीटसे मार्गी लागलेले नाही. आतापर्यंत करण्यात आलेल्या संशोधनाप्रमाणे तीन ठिकाणी तांब्याच्या खाणी काढता येण्यासारख्या आहेत. राजस्थानात खेत्री ह्या ठिकाणी, बिहारमध्ये राखा ह्या ठिकाणी, आणि आंध्र प्रदेशात अग्निगंडला ह्या ठिकाणी तांब्याच्या खनिजाचे साठे आहेत. ह्या व इतर खाणी चालू करण्याचे काम कॉर्पोरेशनकडे सोपविण्यात येणार आहे. ज्या राज्यांत थोड्याफार प्रमाणात तांबे सापडू शकेल त्यांना खाणींबाबत सहा देऊन मार्गदर्शन करण्याचे कामही कॉर्पोरेशन करणार आहे. राजस्थानातील खेत्री ह्या ठिकाणाच्या खाणी १९७२-७३ सालात चालू करण्याचा सरकारचा इरादा आहे. ह्या खाणींतून दरसाल ३१ हजार टन तांबे मिळू शकेल असा अंदाज करण्यात आला आहे. त्याशिवाय तांबे उत्पादन करताना सुमारे ३ लाख टन गंधकमिश्रित खते उपपदार्थ म्हणून तयार करता येतील. खेत्री येथील खाणींचा विकास घडवून आणण्यासाठी सुमारे ९० कोटी रुपये भांडवली खर्च करावा लागेल. बिहार आणि आंध्र प्रदेशांतील तांब्याच्या साठ्यांची तपशीलवार पाहणी सध्या चालू आहे. ह्या दोन्ही ठिकाणी छोट्या प्रमाणावर तांब्याची निर्मिती करण्यात येणार आहे.

राज्य सरकारांनी ओव्हरड्राफ्ट्सवर अवलंबून राहू नये.

अहमदाबाद इकॉनॉमिक असोसिएशनने पुरस्कारलेल्या एका व्याख्यानमालेत बोलतांना रिझर्व्ह बँकेचे भूतपूर्व गव्हर्नर श्री. अय्यंगार ह्यांनी पंचवार्षिक कार्यक्रमाच्या अंमलबजावणीसंबंधी महत्त्वाचे विचार व्यक्त केले आहेत आणि अनुषंगाने देशाच्या आर्थिक परिस्थितीविषयीही चर्चा केली आहे. श्री. अय्यंगार म्हणाले की राज्यसरकारांत ओव्हरड्राफ्ट्सवर अवलंबून राहण्याची वृत्ति बळावलेली आहे. त्यांनी ही वृत्ति सोडून दिली पाहिजे. अशा तऱ्हेने पैसे काढण्यास ह्यापुढे त्यांना परवानगी असता कामा नये. तसा इषारा देण्यात आल्यावरही त्यांनी ओव्हरड्राफ्ट्स काढल्यास त्यांच्या चेक्सचे पैसे देण्यात येणार नाहीत अशी समज देण्यात आली पाहिजे. भारतामधील घटक राज्ये राजकीयदृष्ट्या अधिकाधिक समर्थ बनत चालली आहेत. त्यामुळेच त्यांच्यांत ओव्हर-

ड्राफ्ट्सवर अवलंबून राहण्याची प्रवृत्ति बळावत चालली आहे. पंचवार्षिक कार्यक्रमांच्या गेल्या १५ वर्षांच्या काळात खूप मोठे बदल घडून आले आहेत. औद्योगिक उत्पादनात २५० टक्क्यांनी वाढ झाली आहे पण उत्पादनवाढीपेक्षाही उद्योगधंद्यांच्या स्वरूपात झालेला बदल अधिक महत्त्वाचा आहे. आज भारतात यंत्रे आणि यांत्रिक हत्यारांचे उत्पादन मोठ्या प्रमाणावर होत आहे. शेतीच्या उत्पादनात वाढ झालेली नाही अशी टीका सर्वच करित आहेत. परंतु अन्नधान्य, ऊस, ताग आणि कापूस ह्यांच्या उत्पादनात झालेली वाढ कोणीच लक्षात घेत नाही. लोकसंख्येच्या वाढीवर आळा घालण्यात आला असता तर भारताची प्रगति भरीव झालेली आहे असे दिसले असते. बँकांच्या राष्ट्रीयीकरणाचा प्रश्न देशातील परिस्थिती लक्षात घेऊन सोडविला पाहिजे फ्रान्समध्ये बँकांचे राष्ट्रीयीकरण झाल्यावरही त्या सरकारी हस्तक्षेपाशिवाय कार्य करित आहेत.

शास्त्रींच्या स्मारकासाठी कॅनडाचे सहकार्य

१९६५ मध्ये भारत व पाकिस्तान ह्यांच्यात झालेल्या सशस्त्र संघर्षानंतर सोव्हिएट रशियाच्या मध्यस्थीने ताश्कंद करार घडवून आणण्यात लालबहादूर शास्त्रीजी ह्यांनी यश मिळविले. करारावर सही केल्यानंतर अल्पावधीतच शास्त्री निधन पावले. त्यांची स्मृती कायम ठेवण्यासाठी ताश्कंदच्या जनतेने स्मारक उभारण्याचे ठरविले असून त्याचा नमुनाही मंजूर करण्यात आला आहे. आता शास्त्रीजींचे निराळ्या पद्धतीचे स्मारक करण्यासाठी कॅनडाने सहकार्य देण्याचे ठरविले आहे. त्यांच्या स्मृतिप्रोत्थर्थ भारत व कॅनडा ह्यांनी शास्त्री मेमोरियल फौंडेशन स्थापन करण्याचे ठरविले आहे. भारताच्या संस्कृतीच्या अभ्यासाला उत्तेजन देणे हे फौंडेशनचे ध्येय आहे. ह्या ध्येयास अनुसरून हिंदी संस्कृतीचा अभ्यास करण्यासाठी काही कॅनेडियन विद्वान भारतात येणार आहेत. उलटपक्षी काही भारतीय विद्वानही कॅनडात व्याख्याने देण्यासाठी जाणे उचित होईल. भारतामधील दुष्काळी परिस्थितीचे चटक सद्य व्हावे म्हणून कॅनडाने भारताला देणगी म्हणून काही अन्नधान्य दिलेले आहे. त्या धान्याची व इतर अन्नपदार्थांची विक्री करून भारतात जो पैसा उभा राहील त्यातून फौंडेशनसाठी लागणारी रक्कम जमविण्यात येणार आहे. कॅनडाने भारताला आतापर्यंत १६.६ कोटी डॉलर्सचे अन्नपदार्थ देणगी म्हणून दिलेले आहेत. त्याशिवाय, हिंदमधील अनेक विकास प्रकल्पांना कॅनडा कित्येक वर्षे साहाय्य करित आहे. भारत व पाकिस्तान ह्यांच्यातील तंत्र्याचा फायदा घेऊनच पाकिस्तान परदेशात भारताची बदनामी करण्याची कोणतीही संधी सोडीत नाही. हिंदी संस्कृतीचा परदेशांना अधिक चांगला परिचय झाला तर पाकिस्तानच्या प्रचाराची धार बोथट होण्यास मदत होईल.

लष्करी मदत देण्यास अमेरिकेचा नकार

अमेरिकेचे अध्यक्ष जॉन्सन ह्यांनी दक्षिण आशियातील देशांना आर्थिक मदत देण्यासाठी अमेरिकेच्या कॉॅंग्रेसकडे ७५.८ कोटी डॉलर्सची मागणी केली आहे. ह्यापैकी ९१ टक्के मदत भारत, पाकिस्तान आणि तुर्कस्तान ह्या देशांसाठी राखून ठेवण्यात आलेली आहे. परंतु परदेशांना द्यावयाच्या मदतीसाठी त्यांनी कॉॅंग्रेसला जो संदेश धाडला होता त्यात भारत व पाकिस्तान ह्यांच्याकडून लष्करी मदतीसाठी करण्यात आलेल्या मागण्यांकडे दुर्लक्ष करण्यात आलेले आहे. पाकिस्तान आणि भारत ह्यांनी मिळून जवळजवळ २३.४ कोटी डॉलर्सच्या लष्करी मदतीची मागणी केलेली होती. आता ही सर्व रकम ग्रीस, तुर्कस्तान आणि इराण ह्या देशांना लष्करी मदत देण्यासाठी वापरण्यात येईल अशी वार्ता आहे. ग्रीस, इराण आणि तुर्कस्तान ह्या देशांनी १२ वर्षेपर्यंत एकमेकांच्या सुरक्षिततेसाठी पडणारा बोजा सहकार्याने स्वीकारला आहे असे अमेरिकेचे म्हणणे आहे. संभाव्य रशियन आक्रमणाला तोंड देण्यासाठी ह्या देशांनी अमेरिकेची सहकार्य केले, इतकाच त्यांचा खरा अर्थ आहे. १९६५ मध्ये भारत व पाकिस्तान ह्यांच्यांत संघर्ष झाल्यावर अमेरिकेने दोन्ही देशांची लष्करी मदत बंद केलेली आहे. संघर्षाबद्दल भारत व पाकिस्तान ह्या दोन्ही देशांना सारखेच जबाबदार धरण्याचे अमेरिकेचे धोरण अद्यापही चालूच आहे. वास्तविक पाकिस्तान-बरोबर झालेल्या युद्धात भारताने अमेरिकेची लष्करी सामग्री वापरलेली नाही. पण ह्या वस्तुस्थितीची दखल घेण्यास अमेरिका अजूनही तयार नाही. प्रे. जॉन्सन ह्यांच्या मताने भारत, पाकिस्तान व तुर्कस्तान ह्या देशांतील दारिद्र्याचे उच्चाटन इतर प्रश्नांच्या मानाने अधिक महत्त्वाची बाब आहे.

चौथ्या पंचवार्षिक योजनेतील पाणीपुरवठा

नियोजन समितीमधील पाणीपुरवठा व पूरनियंत्रण अभ्यास गटाचा सल्ला घेऊन मध्यवर्ती सरकारने राज्यसरकारांनी चौथ्या पंचवार्षिक कार्यक्रमात वरील दोन्ही बाबतीत करावयाच्या खर्चाचा आकडा ठरविला आहे. चौथ्या कार्यक्रमांच्या मसुद्यात पाणीपुरवठा व पूरनियंत्रणासंबंधी जी रूपरेषा ठरविण्यात आली आहे त्याचा आधार घेऊन सर्व राज्यांनी मिळून ९६० कोटी रुपये खर्च करावे असे सुचविण्यात आले आहे. ह्या रकमेपैकी ८४९ कोटी रुपये पाणीपुरवठ्याच्या कामावर खर्च करण्यात यावे अशी शिफारस करण्यात आली आहे. आसाम राज्यात ह्या कामावर २५.७७ कोटी रुपये खर्च करण्यात यावयाचे आहेत. त्यापैकी १७ कोटी रुपये पूरनियंत्रणावर खर्च करावयाचे आहेत. आसाम राज्यातील पुराचे धोके लक्षात घेऊन इतर कोणत्याही राज्यापेक्षा पूरनियंत्रक कामासाठी तेथे अधिक रकम खर्च करण्यात येईल.

महाराष्ट्र राज्य सहकारी बँक लि.

मुंबई

(दि विदर्भ सहकारी बँक लि., सम्मिलित)

: मुख्य कचेरी :

: विभागीय कचेरी :

९, बेक हाऊस लेन, फोर्ट, मुंबई.

महाल : नागपूर.

टेलिफोन नं. २५५४७४-७५,

तारेचा पत्ता :

२५६२१४, २५४७८९

कार्मर बँक

भरपाई झालेले भांडवल ... रु.	५,७८,२५,०००
गंगाजळी व फंड ... रु.	३,१९,७१,०००
ठेवी ... रु.	४९,५८,९६,०००
खेळते भांडवल ... रु.	९९,८७,२५,०००

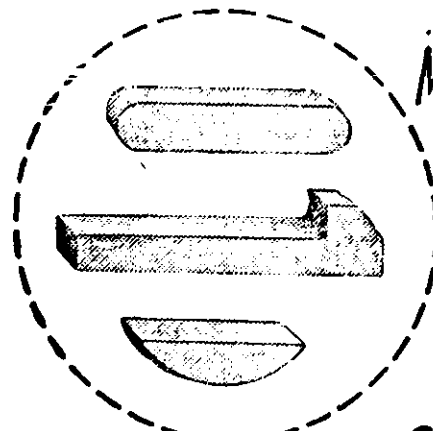
: शाखा :

(१) भायखळा (२) गोरगाव (३) खार (४) लालबाग
(५) प्रभादेवी (६) विलेपार्ले (पूर्व) (७) सांताक्रुझ
(८) मुलुंड (९) चेंबूर (१०) माहीम (११) शीव (१२) माटुंगा
(१३) अंधेरी (१४) विलेपार्ले (पश्चिम) (१५) सिताबर्डी
(१६) धरमपेठ (१७) धन्तोली (१८) सदर बझार.

ह्या बँकेत गुंतविलेला पैसा शेतकरीवर्ग, सहकारी लहान उद्योगधंदे व सहकारी साखरकारखाने यांच्याच उपयोगासाठी दिला जातो. सर्व प्रकारचे बँकिंगचे व्यवहार केले जातात.

डॉ. वा. चु. श्रीश्रीमाळ, श्री. वि. म. जोगळेकर,
मॅनेजर. जनरल मॅनेजर.

BUT FOR KEY APPLICATION TO MACHINES

Make doubly sure
by fitting

MANUFACTURERS OF
MACHINE SPARE PARTS & TOOLS

GADRE BANDHU
MADHAVNAGAR (S.R.)
INDIA

पाडलेल्या विमानाबद्दल नुकसानभरपाईची मागणी

गेल्या महिन्यात पाकिस्तानचे एक विमान पंजाबमधील भारताच्या हद्दीत घुसले होते. हिंदी हवाई दलाच्या विमानाने त्या विमानाला खाली उतरण्याचा आदेश देऊनही ते उतरले नाही. उलट, पाकिस्तानच्या हद्दीत पळून जाण्याचा प्रयत्न वैमानिकाने केला. हे विमान शिकाऊ होते व त्याचा वैमानिकही शिकाऊ होता असा पाकिस्तानचा दावा आहे. पाकिस्तानच्या दिल्ली येथील प्रतिनिधीने भारत सरकारकडे विमान पाडल्याबद्दल व वैमानिक मृत्युमुखी पडल्याबद्दल नुकसानभरपाईची मागणी केली आहे. वैमानिकाच्या मृत्युबद्दल १० लाख रुपये आणि विमानाबद्दल ५० हजार रुपयांची मागणी करण्यात आली आहे. पाकिस्तानच्या ह्या मागणीचा भारत सरकार विचार करीत आहे.

कापडगिरण्यांच्या अडचणीसंबंधी इषारा

मुंबई येथील मिल ओनर्स असोसिएशनचे अध्यक्ष श्री. आर. आर. रुइआ ह्यांनी कापडगिरण्यांपुढील अडचणींबद्दल इषारा दिला आहे. दक्षिण भारतीय कापड संशोधन मंडळाच्या ७ व्या तांत्रिक परिषदेचे ते उद्घाटन करीत होते. ते म्हणाले की कापडगिरण्यांपुढे आज अनेक अडचणी उभ्या आहेत. गिरण्यांना घाव्या लागणाऱ्या मजुरीत वाढ झालेली आहे. त्याचप्रमाणे यंत्रसामग्री व इतर साधनांच्या किंमतीही वाढल्या आहेत.

कापसाची टंचाई भासत असून पैशाचा तुटवडाही जाणवू लागला आहे. कामगारांना देण्यात येणाऱ्या महागाई भत्त्याची राहणीच्या निर्देशांकाशी सांगड घालण्यात आल्यामुळे गिरण्यांच्या खर्चात मोठी वाढ झाली आहे. कापसाची टंचाई तर ह्या धंद्याची कायमची डोकेदुखी झालेली आहे. महागाईच्या कापसाचा काटकसरीने वापर करण्यात आला तरच उत्पादनाचा खर्च वाजवी पातळीवर ठेवता येईल.

भाषांच्या विविधतेमुळे करावा लागणारा खर्च

संयुक्त राष्ट्रसंघटनेत अनेक भाषा असणारे देश सामील झालेले आहेत. त्यामुळे संघटनेत कामकाज अनेक भाषांतून करावे लागणे अपरिहार्य झालेले आहे. आंतरराष्ट्रीय संबंध राखण्यासाठी संयुक्त राष्ट्रसंघटनेला अनेक कागदपत्रांची विविध भाषांतून भाषांतरे करावी लागतात. त्याशिवाय प्रतिनिधींच्या भाषणांचे तर्जुमे अनेक भाषांतून तत्काळ करावे लागतात. ह्या कामासाठी मोठ्या प्रमाणावर खर्च येतो. संयुक्त राष्ट्र संघटनेच्या आर्थिक व सामाजिक मंडळाची बैठक १९६५ च्या उन्हाळ्यात भरली होती. ह्या एकाच बैठकीचे काम निरनिराळ्या भाषांतून चालविण्यासाठी १० लाख डॉलर्स खर्च आला. संयुक्त राष्ट्रसंघटनेच्या एका उपसंघटनेच्या एका बैठकीसाठी येणाऱ्या खर्चाचा हा आकडा पाहिला म्हणजे भिन्न भाषांच्या वापरामुळे संघटनेला केवढा प्रचंड खर्च करावा लागत असेल त्याची कल्पना येते.

दि कराड अन्न को-ऑपरेटिव्ह बँक लि., कराड
(जि. सातारा)

सुवर्ण-महोत्सव

बँकेचे सन्मान्य सभासद व भारत सरकारचे गृहमंत्री

ना. यशवंतरावजी चव्हाण, यांचे शुभ हस्ते

रविवार दि. १९-२-१९६७ रोजी सुवर्णमहोत्सव साजरा करण्यांत आला.

देखरेख समिती-श्री. वि. पां. काळे (अध्यक्ष) श्री. बं. तु. मोहिर, डॉ. द. मो. देशपांडे.

: कार्यकारी मंडळ :

श्री. वि. कृ. तांबवेकर, [चेअरमन]
श्री. कृ. गो. सरडे,
श्री. प्र. ल. करंबेळकर,
श्री. जी. घ. पटेल,

श्री. य. ज. मोहिते, [व्हा. चेअरमन]
श्री. पां. न. वळवडे,
श्री. डॉ. वा. रा. जोशी, श्री. ग. गो. कुलकर्णी,
श्री. द. बं. जोशी

या शुभ प्रसंगी बँक सभासद, ठेवीदार व हितचिंतक यांचे अभीष्ट चिंतन करीत आहे.

शं. पु. कुलकर्णी, मॅनेजिंग डायरेक्टर.

१० हजार रु. वरील भाग भांडवलाच्या सोसायटीची निवडणूक

बॅलट पद्धतीनेच झाली पाहिजे

पिसादेवी येथील विविध कार्यकारी सहकारी सोसायटीच्या कार्यकारी मंडळाची निवडणूक दि. २८-८-६५ ला झाली. ती निवडणूक रद्द ठरविण्यासाठी दगडूने वाद दाखल केला.

दगडूने दाखल केलेला वाद नॉमिनीकडे निकालासाठी पाठविण्यात आला. दगडूने दिलेली कारणे नॉमिनीला पटली नाहीत म्हणून नॉमिनीने तो वाद फेटाळून लावला. त्यावर दगडूने हे अपील केले होते.

प्रस्तुतच्या अपिलाल दगडूच्या वकिलांनी फक्त एकाच मुद्यावर भर दिली. तो मुद्दा असा की, नियम नं. ६० (५) अन्वये निवडणूक मतपत्रिकांच्या द्वारे (बॅलट) व्हावयास पाहिजे होती; परंतु दि. २८-८-६५ च्या निवडणुकीच्या वेळी मतपत्रिकांचा उपयोग करण्यांत आला नसल्यामुळे ती निवडणूक बेकायदेशीर ठरते.

ज्या सोसायटीचे भाग भांडवल १० हजार रुपयांहून अधिक आहे अशा सोसायटीने निवडणुकीच्या वेळी मतपत्रिकांचा (बॅलट) अवलंब केला पाहिजे, अशी स्पष्ट तरतूद महाराष्ट्र सहकारी नियम नं. ६० (५) मध्ये करण्यात आली आहे. वादातील सोसायटीचे भाग भांडवल १० हजार रुपयांहून अधिक आहे ह्याबद्दल वाद नाही. परंतु सोसायटीचे म्हणणे असे आहे की, निवडणूक मतपत्रिकांच्या द्वारे करण्यात यावी असा नियम सोसायटीने केला नसल्यामुळे पूर्वापार चालत आलेल्या पद्धतीनेच सोसायटीने दि. २८-८-६५ ची निवडणूक केली असल्यामुळे ती कायदेशीर ठरते. नॉमिनीला सोसायटीचा हा युक्तिवाद पटला. हा युक्तिवाद स्वीकारण्यात नॉमिनीने चूक केली. नियम ६० (५) मध्ये जी तरतूद करण्यात आली आहे ती सक्तीची तरतूद आहे. त्या तरतुदीला अपवाद असू शकत नाही. म्हणजे असे की, सोसायटीचे भाग भांडवल जर १० हजार रुपयांहून अधिक असेल तर सोसायटीने निवडणुकीचे वेळी मतपत्रिकांचाच अवलंब केला पाहिजे. दुसऱ्या कोणत्याही पद्धतीने सोसायटीला निवडणूक करता येत नाही. सोसायटीने ह्या नियमाचे पालन केलेच पाहिजे. सोसायटीच्या बायलॉत अथवा निवडणुकीसंबंधीच्या नियमात निवडणुकीसाठी दुसरी एखादी पद्धत नेमून देण्यात आली असेल, तरीदेखील सोसायट्यांबाबत सोसायटीला कोणतीही सबब सांगता येणार नाही.

“नॉमिनीने दिलेला निकाल रद्द करून आम्ही हे अपील खर्चासह मंजूर करतो व ता. २८-८-६५ ची निवडणूक रद्द ठरवितो. सोसायटीने पुन्हा निवडणूक करावी असे आपोआपच ठरते.” असा सहकारी ट्रायब्यूनलने कौल दिला.

महाराष्ट्रात मोटारींची संख्या सर्वात अधिक

असोसिएशन ऑफ इंडियन ऑटोमोबाईल मॅन्युफॅक्चरर्स ह्या संघटनेच्या चिटणिसांनी भारतामधील निरनिराळ्या राज्यांतील मोटारींच्या संख्येविषयी माहिती जमा केली आहे. १९६६ च्या डिसेंबर अखेरपर्यंतचे आकडे त्यांनी एकत्र केले आहेत. सदर माहितीप्रमाणे महाराष्ट्रातील मोटारींची संख्या इतर कोणत्याही राज्यांतील संख्येपेक्षा अधिक आहे. राज्यांत १ लाख, ५४ हजार, ७६२ मोटारी वापरात आहेत. महाराष्ट्राच्या खालोखाल पश्चिम-बंगालमध्ये १ लाख, ३५ हजार, १५३ मोटारी आहेत. त्यानंतरचे राज्यवार आकडे असे आहेत—मद्रास : ७४,६१९; म्हैसूर : ६५,९४८; गुजरात : ६५,७५६; उत्तर प्रदेश : ६४,५११; आंध्र : ६३,१९९ आणि दिल्ली : ५८,८४९. महाराष्ट्रातील मोटारींची संख्या बहुधा मुंबई शहरांतील मोटारींच्या संख्येने फुगलेली असावी. मोटारींच्या बाबतीत पुढारलेला महाराष्ट्र अन्नधान्याच्या पुरवठ्याच्या बाबतीत मात्र मागासलेला आहे.

भारताला मिळालेली मदत—जागतिक बँक आणि आंतरराष्ट्रीय विकास मंडळ ह्या संघटनांनी भारताच्या उद्योगीकरणासाठी आतापर्यंत ७८ कोटी रुपयांची कर्जाऊ मदत दिलेली आहे. त्याशिवाय इंटरनॅशनल फायनॅन्स कॉर्पोरेशनने १-१९ कोटी डॉलर्स भांडवल भारतात गुंतविण्याचे ठरविले आहे. जून १९६६ अखेर जागतिक बँकेकडून कर्जे मिळालेल्या देशांत भारताचा नंबर पहिला लागतो.

सहकारातून समृद्धि—

कृष्णा सहकारी साखर कारखाना लि.

रेठरे बुद्रुक.

महाराष्ट्रात सहकारी समाजवादावर आधारलेली नव-निर्मिती द्रुतगतीने पार पाडण्यात सक्रिय साथ देत आहे.

• • •

दि कराड अर्बन को-ऑप. बँक लि. कराडच्या सुवर्णमहोत्सवात हा कारखाना सहर्ष सहभागी होत आहे.

• • •

जयवंतराव भोसले

चेअरमन

म. रा. वरणगावकर
सहकारी संचालक

दि. पां. मोहिते
चेव्हाईस अरमन

कुष्ठ रोगावरील उपचार व संशोधन केंद्र

आग्रा शहराजवळ जपानच्या सहकार्याने कुष्ठ रोगावर उपचार करण्याचे व त्या रोगासंबंधी संशोधन करण्याचे एक केंद्र स्थापन करण्यात आले आहे. भारतात कुष्ठरोग्यांची संख्या सुमारे २० ते ३० लाख असावी असा अंदाज आहे. सहा ते आठ राज्यांत त्यांची संख्या विशेष दिसून येते आणि त्यांपैकी ५० टक्के रोगी मद्रास व आंध्र प्रदेशात आढळून येतात. जपानने ह्या रोगाचे निर्मूलन करण्यात बरेच यश मिळविलेले आहे. ५० वर्षांपूर्वी जपानमध्ये जवळजवळ २ लाख लोकांना कुष्ठरोगाने पछाडलेले होते. आता त्यांची संख्या १० हजारांच्या आसपास आहे. भारताच्या चौथ्या पंचवार्षिक कार्यक्रमात ज्या भागात हा रोग आढळून येतो, त्या भागातील १९.५ कोटी लोकवस्तीची पाहणी करण्यात येणार आहे. त्यासाठी ११७ नियंत्रण केंद्रे खालण्यात येतील.

माशांमून तयार केलेली खाग्याची भुकटी

अविकसित देशांतील बहुसंख्य लोकांना अपुरे अन्न मिळते; आणि त्यांच्या आहारात प्रथिनयुक्त पदार्थांची फार वाण असते.

सकस आहारात प्रथिनयुक्त पदार्थांना महत्त्वाचे स्थान आहे. बहुसंख्य लोकांना असे पदार्थ घेणे परवडत नाही. अमेरिकन शास्त्रज्ञ माशापासून भुकटी करण्याचे प्रयत्न कित्येक वर्षे करीत होते. त्यांच्या ह्या प्रयत्नांना यश आल्याची वार्ता आहे. त्यांनी बनविलेल्या माशांच्या भुकटीत ८० टक्के प्रथिन असते आणि ते शुद्ध स्वरूपात असते. भुकटीला कोणत्याही प्रकारची चव नाही अगर वासही नाही. आर्थिक दृष्टीने ती परवडण्यासारखी असून कोणत्याही अन्नपदार्थात मिसळता येण्यासारखी आहे. अमेरिकेच्या अन्नखात्याने भुकटीचे उत्पादन मंजूर केले आहे.

अमेरिकेतील गुन्हेगारी—प्रे. जॉन्सन ह्यांनी अमेरिकन काँग्रेसला धाडलेल्या संदेशात बंडुकीसारख्या शस्त्रास्त्रांच्या विक्रीवर नियंत्रण घालण्याची जरूरी प्रतिपादन केली आहे. प्रे. केनेडी ह्यांचा खून झाल्यापासून ह्या विषयासंबंधी अमेरिकेत बरीच चर्चा होत आहे. प्रे. जॉन्सन ह्यांच्या मताने अमेरिकेत गुन्हेगारीचे प्रमाण वाढत असून ह्या गुन्ह्यामुळे होणारी मालमत्तेची हानी दरसाल ३०० कोटी डॉलर्सच्या घरात गेली आहे.

दातांच्या स्वच्छतेसाठी**★ माकडछाप म्हणजेच काळी टूथ पावडर ★****सरदारगृह**

मुंबईत राहण्याची व भोजनाची उत्तम सोय.
मंगलकार्ये व मेजवान्या यांसाठी सोईस्कर ठिकाण.

— आमची वैशिष्ट्ये —

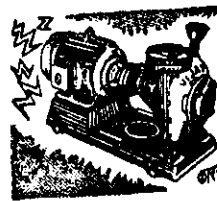
- * हीरकोत्सवानिमित्त अद्ययावत पद्धतीचे भोजनगृह व अनेक प्रकारच्या सुखसोयी.
- * टिळक जन्म-शताब्दीदिनी लोकमान्यांचे सरदारगृहात केलेले स्मारक.

फोन नं. १-२८३३७] सरदारगृह प्रा. लि. [तार-सरदारगृह

क्रॉफर्ड मार्केटजवळ, मुंबई २.

महाराष्ट्र सरकारने
तगाईवर मंजूर केलेले“विजय” नांगर
वापरा. ४, ६ व ८ चैली
फाळ व सुटे भाग

तसेच विजय सेंट्रिफ्युगल पंप्स

विजय पंपिंग सेट

४ चैली - २-३०

६ चैली - २३-३

८ चैली - २३-३

श्रीलंकातला मजकूर व कायदा

कोणत्याही मजकूर मितरील जेवून

विजय पंप सेट वापरा

न्यू विजय इंडस्ट्रीज

विश्रामबाग - सांगली महाराष्ट्र

१" ते ४" बेल्ट

ड्राइव्ह व

डायरेक्टर

कपलड, शिवाय

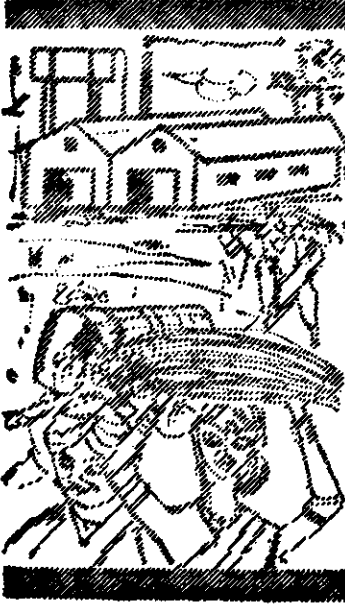
बोआरिंगचे हँड पंप्स, हँड रहाट, इ. इ.

— न्यू विजय इंडस्ट्रीज लि. —

(विश्रामबाग - सांगली महाराष्ट्र)

शेती आणि औद्योगिक प्रगतीची नवी क्षितिजे

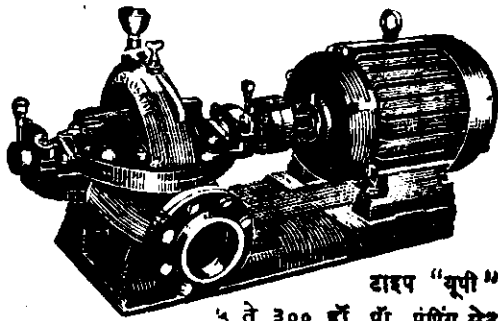
भारतातील निरनिराळ्या राज्यांमधून वीज निर्मितीच्या योजना कार्यवाहीत आल्यामुळे शेती आणि औद्योगिक प्रगतीची नवी क्षितिजे खुली झाली आहेत. आज वेळ्यापाळ्यांतून शेतीसाठी लिफ्ट इरिगेशन, शहरी व ग्रामीण पाणी पुरवठा व इतर लहानमोठ्या उद्योगधंद्यांना लागणाऱ्या पाण्याचा पुरवठा किलोस्कर पंपिंग सेट्स कार्यक्षमतेने करू शकतात. आपल्या योजनेसाठी कोणता किलोस्कर पंप सेट निवडावा याबाबतचा तांत्रिक सहा आपल्याला आमचे कडून विनामूल्य मिळू शकेल.

वैशिष्ट्ये:

- डबल सक्शन
- मजबूत बांधणी व दीर्घकाल टिकाऊ
- कार्यक्षम व काटकसरी
- शीज कमी व दुरुस्तीस सोपा

किलोस्कर

टाइप "ग्री" "

५ ते ३०० हॉ. पी. पंपिंग सेट

उत्पादक

किलोस्कर ब्रदर्स लि.

किलो स्कर वा डी, जि व्हा सांगली

हे पत्र पुणे वेठ शिवाजीनगर घ. नं. ९९५/१ आर्यभूषण छापखान्यात या वृत्तपत्राचे मालक श्री. श्रीपाद वामन काळे यांनी छापिले व 'दुर्गाभवास' ८२३ शिवाजीनगर (पो. ऑ. डेकन जिमखाना), पुणे ४, येथे प्रसिद्ध केले.